

Вийшов санітар

Це ви прийшли по хворого Стаканчика?

КУМ

Не тільки ми, а й дочка його ось...

САНІТАР

— Його у нас вже нема.

— Як так, нема?

— Він утік.

Кум остовпів. Любуню спазми взяли

Ой... ой... ой...

КУМ

Не кричи, бо я вже нічого не чую (до санітара).
Скажіть, ви мене вдарили?

САНІТАР

Я?... Нічого подібного.

КУМ

А чого ж мені в голові загуло?

ЛЮБУНЯ, знов узяло її на спазми.

Утік...

КУМ

— Не кажи!

— Утік...

— Не кажи цього слова!

ЛЮБУНЯ заплакала

— Уті-і-ік...

КУМ до санітара

— Запитання!

— Будь ласка.

— Коли утік?

— П'ятнадцять хвилин тому... Та ви не турбуйтеся: зараз подзвонили до міліції, зараз його вловлять...

- Спасибі,— тепер уже не вловлять.
— Ви так думаєте?
— Не вловлять. Як судився за півня з сусідою, то три роки, аж поки не висудив...
— До чого ж тут півень?
— А до того, молодий чоловіче, що характер у кума така. Раз уже почав тікати — до смерти тікатиме. Розумієте?
— Нічого не розумію.
— Як не розумієте! Він у нас тікає, а ви не розумієте! А як я подам у суд і навіть на раднаркомів, що не встерегли кума, що він утік і може чорзна-що наробити... Бюрократи ви всі після цього!.. А втім, ви тепер нам непотрібний, молодий чоловіче... І взагалі лучче б ви ударили мене з двадцятидюймової гармати в самісіньке моє серце, ніж прийшли з таким повідомленням... Ідіть, бо не можу на вас дивитися!

САНТАР

А я кажу — міліція вловить. Навідайтесь завтра (пішов).

КУМ

Сяду тепер та посумую... Засмутюся, зажурюся за кумом. Ех, куме, куме! Любив тебе, шанував, як брата рідненького, у серці носив і доносивсь — до мушкетерів... (по павзі). А посумувавши, скажу: шабаш! Додому, любонько, і навіть негайно!

ЛЮБУНЯ

- Без папоньки?
— Не тільки без папоньки,— без кума.
— Хрищений!..
— Додому!
— Хрищений!..
— Шабаш!
— Хрищений! Як же ми без папоньки на очі по-явимось?
— Прийдем уночі.

— Мамонька ж прокленуть мене... А вам до церкви як, на базар? Скрізь питатимуть, чом без кума вернувся?

— Не піду я до церкви... А втім, чого я хвилююсь, коли я постановив: прийти, захворіти і вмерти...

— Не можна без папоньки.

— Можна,— не можна, годі кажу!

— З ким же тепер рибу ловитимете?

— Сам!

— А не можна, не можна без папоньки... Хто в дамок сяде з вами, хто про політику?

— Сам!

— А з ким „сади мої зелененькі“ заспіваєте?.. А як же на різдво, на великдень?..

— Сам! Сам заспіваю, сам занедужаю, сам і помру! Сам!

— Хрищений! Згадайте, як на ваші йменини ви папоньку додому вели та й заблудились на своїй же вулиці, й якби не Полкан наш, то б і не знайшли воріт...

— Не згадуй, бо хіба я кажу, що кум поганий чоловік? Кажу я так? Кажу?

— Ні.

— Музолі у серці од любови й досади. Хто ми, кум і я? Хто? Хлопчики — пійонерчики, що наввипередки побігли, чи до гробу вже підходимо?.. (по павзі). Він буде по наркомосах усяких бігати, до Вецека скакатиме, а я буду останніх поросят продавати, щоб його завертати додому?.. Годі! Додому!

— Я не поїду, хрищений.

— Що?

— Я сама шукатиму. Знайду, приведу — щастя, не знайду...

— Загинеш!

— Не знайду — загину... Самасобі смерть заподію.

— А як твоя мамонька, а моя кума, хрищенице, та вже хвора лежить і навіть помирає... од тифу?

— Мамонька як благословляла мене в дорогу, да

руки мені цілували, сльозами поливали, просили, молили, кляли, щоб я без папоньки не верталась.

— А як твої сестри Віруня й Надюня і собі лежать, на малярію заслабли, ніхто води не подасть і нікому компреса на нещасний лоб накласти?

— Не можу! Тоді ще, як у церкву заскочила та молилась, тоді ще відчула, що доля нас розлучить.

— А як там без тебе всі квіти на вікнах посохли і в палісаднику посохли?

— Сон мені щоночі, хрищений: одна я немов, один на степу плету вінок з васильків та нагідок, а вони сухі, немов, сухі як ото мертвому в голови кладуть... Доля віщує, її не обійдеш, хрищений.

— І курчата без води заливаються, а квочка не зна, що далі робити, де води шукати.

— Хрищений!..

— І після цього не йдеш?

— Ні!

— Ага! Так ти хочеш показати, що в тебе папонькина характер... Дак знай же, знай, що й я не абищо і маю характер твердішу втричі за кумову й твою. Прощавай! *(Одійшов. Посварився)*. Одумайся! Загинеш! *(Любуня мовчала. Кум насунув капелюха)*. Загинеш, кажу!

IV

Здивувались робітники на заводі Серп і Молот, як побачили, що через мур до них перелазив якийсь чоловічок в брилі

ПЕРШИЙ

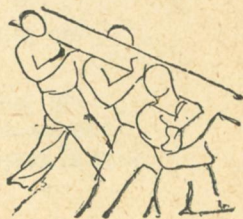
Ти дивись — перелазить хтось... Гей, громадянине!

ДРУГИЙ

Цс-с-с... Це, мабуть, шпигун або злодій до нас хоче вдертися...

ПЕРШИЙ

Так заарештувати треба!..

ТРЕТІЙ *поважно, спокійно*

Путне тепер до нас через мур не полізе — це факт, проте не гарячіться, хлопці... Перший мовчок та пара очок краще за язичок — отак і вивідаємо, хто воно й яке на масть.

Припали до роботи, не звертаючи на гостя особливої уваги: лізе, мовляв, нехай лізе

МАЛАХІЙ *з муру*

Вітаю гегемонів! *(Робітники мовчки й скупі поздоровались. Малахій це помітив, ущипливо)*. Вітаю і разом питаю: невже і гегемонів загорожено мурами, та ще якими? *(показав на заводські мури)*. Тоді, будь ласка, скажіть, що різнить вас з тими, що сидять по бупрах та по божевільнях? Там мури і тут мури...

ТРЕТІЙ

Там вони обмежують, тут вони захищають права, бо кругом ворогів ще багато.

МАЛАХІЙ

Розгородитись пора, гегемони, зруйнувати мури оці треба негайно, бо вони заступають дорогу до вас...

ТРЕТІЙ

Кому?

МАЛАХІЙ

Друзям вашим, о гегемони, — скажу я.

ТРЕТІЙ *до своїх*

Для друзів, здається, у нас є ворота і двері...

МАЛАХІЙ

Мене не пустили в ворота.

ТРЕТІЙ

Не розпізнали, чи як?

МАЛАХІЙ

Не розпізнали й не визнали, дарма що я показав ознаки й клейноди свої, що про них оповістив у першій декреті і що по них мене мусить впізнати всяк

суший на Україні (показав на ціпочок, на бриль, подививсь на робітників). Невже і ви не розпізнали? (пов'язавсь через ліве плече червоною стрічкою). І тепер не впізнаєте? От що виходить, коли не читають декретів. Слухайте ще раз: з ласки великої матері нашої революції, нас помазано народнім наркомом Малахієм...

ДРУГИЙ

Ну й що з того?

ПЕРШИЙ до третього

Він п'яний.

ТРЕТІЙ

Ні, ні.

ПЕРШИЙ

Та як же ні? Дивись... Хай би до зеленого змія, а то ж до наркома допився...

ТРЕТІЙ

Уважніше слухай!

МАЛАХІЙ тимчасом зліз з муру. Підійшов до робітників.

Що це ви робите?

ТРЕТІЙ

Хіба не бачите?.. Форми.

МАЛАХІЙ

А я прийшов до вас робити реформи.

ТРЕТІЙ

Які?

МАЛАХІЙ

Голубі. Більш точно — негайну реформу людини, бо сьогодні знаєте до чого вже дійшло? Згвалтовано двох старих бабів — газетярі кричать, кричать...

ПЕРШИЙ

То ж охота на когось напала.

МАЛАХІЙ не зрозумів іронії

І це напередодні соціалізму, в країні, де про кохання народ утворив найкращу в світі пісню про зе-

лений барвінок, про зорю з місяцем, червону калину,
де нарешті сам народний нарком стереже вночі го-
лубії мрії,— згвалтовано двох старих бабів, о люди,
люди!

За муrom почувся дзвінкий, бадьорий хлопчачий голос

Р - р - радіо! Ужасное изнасілованіє двох нещасних
старух, которая старшая шестьдесят сем лет імеет.

МАЛАХІЙ

Чуєте?

ПЕРШИЙ *іронічно*

Поласували бабусі.

МАЛАХІЙ

Я певен, що коли б роздати увечері на вулицях
людям анкети — метелики з одним запитанням, хто
про що тоді думає, то як ви гадаєте, про що зде-
більшого були б думки?

ТРЕТІЙ

Не скажу. Всячина бредеться в голову людям.

МАЛАХІЙ

А я скажу.

ТРЕТІЙ

Ану?

МАЛАХІЙ

Не про голубі реформи, а про форми жіночих
ніг думають і мріють, зовсім не звертаючи уваги на
те, що в наслідок таким мріям любов обмежується
ногами, в очах не цвіте, в серці не співає, — отож
і згвалтовано двох старих бабів... Ні, далі я ждати
не можу. Пора починати (*засурмиє в кулак немов у сурму*
військовий сигнал „вставай“). Тру - тру - ту - ру - ру - ту -
ру - ру, тро - тро - то - то - то - то, тро - то - то - то, тру -
ту. Ревуть сирени по заводах, гудуть гудки й дрти,
співа Україна за могилами в долині, та сурма зо-
лота народнього наркома над усе: про даль голубу
та про голубі мрії сурмить вона вам, гегемони...

Поприходили ще робітники

- Хто цей оратор? Од кого? Про що?
- Од наркомів до нас...
- Та ні!.. Сам наркомом назвався.
- По-моєму, клоун з цирку прийшов...
- Попав пальцем!.. Це артист з української

трупі.

ПЕРШИЙ *до третього*

Бачу таки, — помішав горілку з пивом.

ТРЕТІЙ

Ти думаєш?

ПЕРШИЙ

Факт!

ТРЕТІЙ *усміхнувся*

Уважніше слухай, кажу!

МАЛАХІЙ

Негайну реформу людини прийшов я робити до вас, гегемони. Слухайте мене, а більш нікого...
(*Хтось свиснув*). Хто там свистить на промову народного наркома. Хто заважа нам, питаю?

ХТОСЬ

А хто нам заважає в роботі?

МАЛАХІЙ

— І так багато свисту на Україні: свистять вітри суховії, свистять юнаки на дівчат, свистить міліція внощі, на вулицях мочаться, згвалтовано бабів...
Негайну реформу людини прийшов я зробити і в першу черк реформу українського роду, бо в стані дядьків та перекладачів...

Гомін пішов поміж робітників:

- Це божевільний...
- Прикидається.
- До адміністрації його!
- Хай старий виголоситься.

ТРЕТІЙ *спокійно*

— Уважніше слухайте, товариші!

МАЛАХІЙ

— Слухайте мене, гегемони, і я виведу вас з цих закурених мурів. Провулками, закавулками, повз заводи й фабрики, межами та стежками, ген-ген за могили, у голубу даль поведу. Тру-ту, тру-ту! Уставайте, люди, бо несу на вас реформу, не форму, а реформу! Тру-ту, тру-ту! Збирайтеся до нової Фавор-гори дванадцятого серпня, по-старому шостою, несіть мак червоний, нагідки, а найбільш приносьте голубеньких мрій. Там будемо святитися, святитися — новитися... Заодно приносьте й мову українську. Чи знаєте, між іншим, чого наша мова у порога віки вистояла? Бог про неї забув, як мішав язики на вавилонській башті. Крім того, дух святий зійшов на апостоли всіма мовами, забув тільки про нашу українську. На це РНК звернув уже свою увагу, та тільки без мене навряд, щоб що вийшло...

ТРЕТІЙ *голосно, могутньо*

Виходить і виїде!!! Товариші... (*виступив наперед до Малахія*). Ви селянин?

МАЛАХІЙ

Ні.

ТРЕТІЙ *навпорно*

І не робітник?

МАЛАХІЙ

Я народній Малахій.

ТРЕТІЙ

Із провулків та заулків, крученими стежечками, навіть через мурі оці пролазять до нас отакі Малахії. А хто вони? Ще добре, як просто собі меланхоли-мрійники, бо таких чимало і поміж нашим братом, на превеликий жаль, водиться — очі, як в ісусів, голубий дим в голові, гріхи все збирають та на тому й їздять — добре, кажу, як ще такі ісусики на осликах...

МАЛАХІЙ

Осана їм! Вони чистять світ.

ТРЕТІЙ

Хочеш очистити, пересядь з ослик...

ХТОСЬ *втулив з боку*

На асенізаційну бочку. (*Вибухнув сміх*).

ТРЕТІЙ

А хоча б і на бочку, бо краще бути бочкарем, ніж таким ісушиком. То добре, кажу, коли ще ісушики вони, бо це ще півлиха. А от коли вчуваєш в їхніх благеньких проповідях десь в одному, в двох словах зовсім другу музику...

МАЛАХІЙ

Голубую музику...

ТРЕТІЙ

Не нашої кляси музику, тоді нам треба сказати— товариші! За голубими їхніми словами ховаються буржуазні шовіністичні жальця. За голубим отим туманом чигають на нас супротивники, в голубих реформах закутано їхні мірочки і форми— стережіться!

МАЛАХІЙ

Негайну реформу людини виголошую я, гегемони, і беруся зробити її.

ТРЕТІЙ *пальцем покивав*

Ой зробиш, дядя, на себе глядя— знаємо вас... Ні, зробимо її краще ми, по образу й по подобию пролетарському.

МАЛАХІЙ

Тру-ту... А реформу українського роду ви зробите?... Ген-ген сидить біля віконця в хаті, морщить постолои та вигляда, чи не везе йому старий бозя дощу на пшеницю, чи не видно синів із салдатів, із наймів дочок. І день іде, і ніч іде, бозі нема— і дощ не йде, б'ють пороги, місяць сходить, як і перше сховався, нема січі... Очерети у Дніпра питають...

ВИХОПИЛИСЬ ГОЛОСИ

Стара пісня.

МАЛАХІЙ

Де то наші діти ділись, де вони гуляють?

ТРЕТІЙ

Завтра там, де б'ють пороги, вже не місяць зійде.
Завтра зійдуть електричні, можна сказати, сонця і
засяють на весь степ козачий, на всю нашу Укра-
їну, аж до моря...

МАЛАХІЙ

Запитання: до якого моря?

ТРЕТІЙ

Завтра там, де скиглила чайка літаючи, заспіва-
ють сирени, можна сказати, морських пароплавів,
залунають гудки нових фабрик, заводів. Вже сього-
дні Дніпрельстан розбива динамо-моторами оче-
ретяний той сум і дике, хай воно сказиться, тужіння
порогів, бо чув я його на екскурсії...

МАЛАХІЙ

Киньте ваш Дніпрельстан! Тут ось, чуєте, кри-
чать — ізнасілованіє двох старух, о, гегемони! Не
поможе!

ТРЕТІЙ

Поможе! Отам починаєм ми нашу реформу всьо-
го українського роду, отам і тут і скрізь, де тільки
є рука робітника...

3

Підбіє робітник, мокрий весь од поту

Готові форми?

Робітники напружились

Готові!

МОКРИЙ РОБІТНИК

Випускаємо чавун!.. (крикнув туди, де знімалася за-
рава). Готово!.. Дайош!..

*Полилася рівчаками та жолобами огнена рідина, освітила
огняно - червоним аж гарячим світлом увесь цех ливарний,
загравами полихнула, одсвітілась на обличчях і в очах у
кожного. Знявся рух. Перескакуючи через рівчаки, припадаючи
до форм, повели робітники за собою лопатами огняну лаву
у форми. Несли у ковшах. Гукали на Малахія*

- З дороги, старик!
- Бережись там, гей!
- Станьте осторонь, гей, як вас!.. Малахій!..
- Та покажіть йому, куди вийти, бо ще розтопиться.

*А він в димі та в заправі безпорадно метався між огнених
річечок, аж поки хтось не вивів його до дверей, сказавши:*

Клопіт з такими реформаторами...

Отяжившись він глянув на огні, на дим, на заправи і сказав:

У них свої, червоні мрії. Яка трагедія!

Закрив очі й пішов. Услід йому гриміла симфонія труда.

V

*Турбувалась мадам Аполінара, щоб була не накрила її уста-
нову міліція, а найбільше вночі побивалась:*

— Гляди, Агапіе, часом наскочить міліція, кажи:
це мої онуки Оленька і Любонька, допіру приїха-
ли... говіти абощо.

АГАПІЯ на все годилася

А господи! Так і скажу, аби тільки подорожну ви
мені до Єрусалиму виклопотали...

— Виклопочу!

— Чи скоро ж?..

— Зажди!

— Коли ж місяць жду... (шепотіла) Ні грошей, ні
Єрусалиму.

*І як на зло Аполінарі в цю ніч десь недалеко зривались три-
вожні свистки*

Вискочив з якогось чуланчику знервований гість

ГІСТЬ

Свистять!.. Ах, мадам Аполінаре, скільки я вам радив знайти безпечнішу квартиру, щоб подалі — далі од радянської влади...

Докірливо, сердито глянув на мадам Аполінару і побіг по східцях через задні двері. Забув застібнути підтяжки.

АПОЛІНАРА йому вслід заломила руки

Ах, знаю, що мука, та що ж поробиш — ми тепер нелегальні!

Із того ж чуланчику вийшла ЛЮБУНЯ

Нудно... Хай грають.

АПОЛІНАРА

Не треба, Миронько! Чуєш — свистки?

ЛЮБУНЯ

Втечу!

АПОЛІНАРА *до музики*

Ну, грайте! Тільки, благаю, — піано, піано...

ЛЮБУНЯ *підійшла до Агапії*

А що як папонька вдома?

АГАПІЯ

То бог святий один знає...

ЛЮБУНЯ

Я оце подумала, і весь світ мені почорнів. А що як папонька вдома, а я тут!.. *(на музику)* Голосніше!

Увійшли, по східцях захиталися дві дівчини з гостями й Матильда

— Ось... Прийшли.

ПЕРША

Котики, ви не пожалієте.

ГІСТЬ

Не жалею, не заву, не плачу, всьо пройдьот, как
с белих яблонь дим...

ДРУГА

Браво!

ГІСТЬ

Ув'ядання золотом охвачений

МАДАМ АПОЛІНАРА *до дівчат*

Прийшли, мої дітуні... А Оля ж де?

МАТИЛЬДА

Вина! А тоді про Олю...

ДРУГА *до гостя*

Можна грушу?

ГІСТЬ

Будь ласка... Я не буду більше молодим... Чого
душенька ваша хоче, те й беріть!..

ДІВЧАТА

Ой, який добренький!

ГІСТЬ *злякався своєї доброти*

Тільки з умовою.

ДІВЧАТА

— З якою?

— На вибір дається півхвилини (*вийняв годинника*).
Півхвилини що завгодно. Півхвилини! Раз, два!..

ДІВЧАТА

Шоколади! Вина! Пундиків!

ГІСТЬ

Якої саме шоколади? Якого вина?

ДІВЧИНА

Червоного солодкого! Ні, білого!

ГІСТЬ
Та якого ж, кажіть?

ДРУГА ДІВЧИНА
Цукерок! Рахат - лукуму!

ГІСТЬ
Що більш вам до смаку?

ДРУГА
Цукерки!

ГІСТЬ
Сто грам? Двісті грам? Триста грам? Півхви-
лини минуло.

ПЕРША
Так скоро?

ГІСТЬ
Жінь моя, іль ти приснілась мне...

ПЕРША
Я ж шоколади хотіла.

ГІСТЬ
Точно я весенней гулкою ранью проскакал на
розовом коне... Ні, годі (*сів на стіл*).

ДРУГА
Постривайте ж! Ми вам теж скажемо: що за-
вгодно, тільки півхвилинки... Ха-ха-ха. Уявляю!
Півхвилинки...

МАДАМ АПОЛНАРА
Ах, Мусю, Мусю! Хіба ж так можна жартувати.
Гості й справді подумують — півхвилиноньки...
Розлила вино по чарках. Гості взялись частувати дівчат.

АГАПІЯ до Любуні
— От якби тобі, доню, папоньку знайти, а мені
дорогу. Може, голубонько, ти знала Вакулиху?..
— Не знаю. Не з ваших країв я, бабуню.
— Я й забула, що ти десь із степів... Коли ж
на всю околицю одна Вакулиха була в Єрусалимі...

— Болить, бабуню, серце, подобно я
умру...

— А вона як гарно вмерла—Вакулиха!
Прийшла з Єрусалиму і на третій день
померла...

ДІВЧАТА схопились з-за столу

— Мадам Аполінаре! Мамочко! Гості
просять потанцювати. Можна?

АПОЛІНАРА

Тільки благаю вас, дівоньки, піяно! Піянісимо!

*Музика зачав фокстрота. Майнули тіні по стінах, по стелі—
гості й дівчата пішли у танок*

ЛЮБУНЯ

Ось грають, танцюють, а мені млини чогось вви-
жаються, що край нашого містечка. А що як па-
понька до млинів уже доходять, а я тут?

АГАПІЯ

Немов заснула: лице таке ясне та біле, їй-бо, не
брешу. А в труну їй стружок, що од гробу господ-
нього принесла, пахущих поклали і кипарисовий хре-
стик... Дай, боже, тобі, доню, мені й усякому так
умерти, як вмерла Вакулиха. *(Любуня пішла в чуланчик.
Агапія доказувала своє):* Хіба прощення написати? То-
вариші, отак і отак Вакулиха вмерла, то хочу й я
так. То ж не повірите, товариші, аж сниться вже.
Іду, немов пливу в повітрі повз море тепле, і сте-
жечка в червоних квітах, а десть за морем сяйво до
неба, як ото зоря улітку бува... А знаєте, това-
риші, як не вдасться до Єрусалиму, так я вже...
(закуняла).

4

Оля привела Малахію. *Ще з порогу цукнула*

І я з гостем, та ще з яким!..

*Дівчата й гості привітали Олю оплесками, вишуками „ура“.
Музика вдарив туша*

МАЛАХІЙ *ставши на сходах*

Аж ось де визнали!.. *(велично вклонився)*. Вітаємо наших вірноподаних!...

АПОЛІНАРА *до Оли*

Це здається Мірин, Любчин...

ОЛЯ

Батько.

АПОЛІНАРА

Навіщо, Олю!.. Щоб розтрівожити сердешне дитя!.. На віщо драма!

ОЛЯ

Де вона?

АПОЛІНАРА

Ша! Йй голова заболіла. Спить.

ОЛЯ *заглянула в каїбнетик*

Міро, ти спиш?.. Спить! *(Підійшла до Малахія)* Що дорожче, наркоме, батько чи сон?

МАЛАХІЙ

Сон, якщо він по роботі.

ОЛЯ *киво всміхнулась*

Нуда ж по роботі. Вибачте, я піду передягнуся, ато змокла *(до всіх)*. Дош на дворі.

5

З розгону увійшов іще гість

Здорово, контр - революціє!

АПОЛІНАРА *зраділа і разом занепокоїлась*

Боже мій! Дівоньки! Дивіться, хто прийшов...

ДІВЧАТА *до нового гостя*

А-а! О-о!.. Наше „ніколи“ прийшло.

ГІСТЬ *подивився на годинника*

Ого! П'ятнадцять за першу. Поїзд о другій. Ще треба телеграму вдарити... Так! Пляшку пива мені, дві пляшки вина і цукерок дівчаткам — мерщій!

АПОЛІНАРА

Може б повечеряли, милий...

ГІСТЬ

Ніколи! Ніколи! Де Міра?

ДІВЧАТА

Міро! Міро! До тебе „ніколи“ прийшов.

АПОЛІНАРА *ще гірш занепокоїлась*

Ша! Піяно, дівоньки... (до гостя *благально*) Може б ви сьогодні другу собі подруженьку вибрали.

ГІСТЬ

Ніколи, контр-революціє! Я на п'ять хвилин.

АПОЛІНАРА

- Вона хвора.
- На що саме?
- Їй голова болить.
- Дурниці!

АПОЛІНАРА

Милий, драма буде...

ГІСТЬ

Ніколи!... Міро! Можна? (*пішов у чуланчик*)

МАЛАХІЙ *до Аполінари*

Хто він такий?

АПОЛІНАРА

Знакомий наш... Що веселий, а добрий...

МАЛАХІЙ

До кого пішов?

АПОЛІНАРА

Я й сама не знаю... Бачте, я харчую їх, себто— приходють їсти, тут і спочивають, а котора, то й з гостем... Хіба вглядиш? Клопоту з ними та клопоту... Може горілоньки з дощу, або пива?

МАЛАХІЙ

Я вам забороняю продавати любов у коробках!
— Яку любов?

— У коробках кажу! Хіба не бачу— нагородили коробок на кохання, немов клозетиків. Де місяць? Де зорі, питаю? Де квіти? (*Вийняв з кишені якусь саморобну дудку, задудив*). Всім, всім, всім декрет! Однині забороняємо купувати й продавати законсервовану дерев'яних, тим паче у фанерних коробках любов... Ні, не так. Щоб не зламати принципів нашої економіки, тимчасово дозволяємо купувати й продавати любов, тільки не в коробках, не законсервовану, а при місяцю, при зорях вночі, на траві, на квітах. Коли ж закортить кому вдень, то здебільшого там, те дзвонить у розгонах сонце і гудуть золоті бджілки, вдак: дз-з-з... Нармахнар (*Подумав*) Перший.

6

Убіла Любуня. За нею гість

ГІСТЬ

Куди ти? Мені ж ніколи, Мірко!

ЛЮБУНЯ

Папонькин голос! Пустіть!.. Папонька милий мій, любий, дорогий, золотий!.. (*Поцілувала йому руки*). Насилу, насилу я вас знайшла.

7

Ускочила Оля, набігли дівчата, підійшли, хитаючись, гості

ОЛЯ

Це я тобі його знайшла.

АГАПІЯ

А мені приснилось, — ангол у сопілку золотую грає... Коли гульк — аж це Любонькин батенько.

ДІВЧАТА

Справді, батько?

Міро! Це твій батько?

МАЛАХІЙ

Я не батько. Я народній Малахій. Та невже ж не читали першого декрета? Зрікся родинного стану...
Гість подивився на юдинника, махнув рукою й побіг

ЛЮБУНЯ

Папонька любий! Ви не дивіться, що я така, що я в таких нарядах...

МАЛАХІЙ

— Зрікся родинного стану, кажу.

— Простіть мене, папонько! Це я не навсправжки. Це я, щоб одшукати вас, копійку заробляла...

АГАПІЯ

Простіть її за блуд, і бог вам ще не такі гріхи відпустить...

Оля не спускала з Малахія очей

ЛЮБУНЯ

Зараз приїде Ванько, ми сядемо, папонько, і до вокзалу... У мене є гроші, аж п'ятьдесят три рублі. Квитки я куплю з плацкартами, ситра в дорогу, помаранчів. Ви ляжете, папонько, спочинете, любий мій, а вже сивенький...

МАЛАХІЙ *одійшовши*

Кажу, нема папоньки!... І кума нема! Є народній Малахій нарком! Нармахнар! Перший!

ЛЮБУНЯ

Що ж мені тепер?

ОЛЯ до Малахія

Що ж вона тепер робитиме, гей лихо ви, пеня народня!

МАЛАХІЙ

Запалюйте огнища універсального кохання на вулицях ваших городів, грійте потомлених, — в голубих моїх країнах вам за це спорудять пам'ятники...

ЛЮБУНЯ

Як же мені тепер?

ОЛЯ

Попросимо, щоб він іще одну голубу брехеньку розказав, і знаєш про кого?.. Про милих, що вернуться до нас зимою вночі. Ха-ха-ха. Скільки їх, милих, вже зо мною спало, що як доведеться приймати та гріти з походу, то ще задавлять... Музико! Колечко!

Любуня, як хвора, поточилася в чуланчик. Дівчата й гості підхопили Олю:

Браво! Браво!

Колечко!

Оля колечко співа.

ОЛЯ

В супроводі музики заспівала:

Потеряла я колечко,

Потеряла я любов,

через этоє колечко

буду плакати день і ніч.

Мил уїхал, мене бросіт

ще й малютку на руках,

як згляну я на малютку,

так сльозами і заллюсь —

через тебе, моя малютка,

пойду в море утоплюсь.

МАЛАХІЙ *зійшов на сїдці*

Ало, ало!... Перекажіть радіом всім, всім, всім на Україні сущим — людям, тополям, вербам нашим, степам і ярам і зорям на небі.

ОЛЯ

Довго русою косою
Трепетала по волне,
Правой рученькой махала:
Прощай, миленький, прощай!

МАЛАХІЙ *самотньо*

Перекажіть, що народній Малахій вже сумує, і срібна
сльоза повзе з сивого уса та й капа в голубе море.
Як це трагічно: на голубих мріях сумує...

*Його оточили дівчата і гості. Сміялися. Танцювали. І от
в цей момент крикнула Агапія:*

— Любина завісилась!

АПОЛІНАРА

— Завісилась!

ДІВЧАТА *заглянули в чуланчик*

— Завісилась!

— Завісилась!.. Мірка!.. Йй-богу!

*Знялась тривога. Гості, дівчата кинулись в розтіч, східцями
в двері*

АГАПІЯ *до Малахія*

Ваша донечка завісилась!

МАЛАХІЙ

Не тривожтесь, вірноподанко, вона не завісилась,
а потонула в морі... Більш точно — в голубому
морі...

8

ОЛЯ *вийшла з чуланчику*

Зняла... Вона вже мертва... *(до Малахія)* Чуєте!
Це ж ви її довели... до смерті!

МАЛАХІЙ

Он краще ловіть молодика, бо він мочиться у море.

ОЛЯ

Він остаточно збожеволів... Куди ж тепер, після голубих мрій? (Сама собі одповіла переконливо). Чого ж іще думаєш!.. Туди!.. Назад. На службу! (Пов'язалась хусткою й пішла твердо ступаючи).

9

Ускочила Аполінара з невеличкою скринькою, в яку запихала намисто, золоті обручки, шматок шовку тощо

АПОЛІНАРА

Я вже яка, але ж не така, як одеї... (плюнула на Малахія й побігла).

МАЛАХІЙ

І плювали, і били його по ланитах. То він узявши сурму золоту, подув у ню... (вийняв дудку) і загравав всесвітньої голубої симфонії (загравав на дудку). Я—всесвітній пастух. Пасу череди мої. Пасу, пасу та й заграю...

Анапія засвітила свічку. Малахій грав. Йому здавалося, що він справді творить якусь прекрасну голубу симфонію, не вважаючи на те, що дудка цуїявила і лунала диким дисонансом

І Місто на борті; місто в бінокль. ДВА РОЗДІЛИ З КНИГИ „БЕРЕГИ ДВАНADЦЯТИ ВОД“

Маяк у морі каже:

ОЛ. МАР'ЯМОВ

— Йди сюди, на тебе чекають. Вугіль із склепів ладен потекти до твоїх трюмів. Твій якір знайде для себе зручне місце.

Інколи, вогонь маяка спалахує й гасне, поперджаючи:

— Виходь на морський простір. Змінюй свій курс, коли хочеш дійти мети.

У Мармарі й Дарданелах ми ловимо прибережні вогні. З сутіні, що надходить усе пізніше й до схід сонця, що відбувається все урочистіш кожного дня. Дарданельські маяки блимають і погасають у сірому

тумані квітневого світанку. Ледве видко передранішні ліхтарі Галіполі; ясніше повстає невеликий порт Ханак.

Голі береги Дарданел сходять до моря; можна подумати, що іржа затоплених крейсерів перекинулася на ці складчасті, поморщені гори, випнуті просто з зеленкуватої води. У коритарі Дарданел доводиться йти кілька годин тяжкою, застиглою водою.

Тут відчувається не міць броньованої протоки, а підсвідома, прихована загроза. Цей вузький прохід, узятий в кільце гармат, ця водяна принада для дотепів од Наполеона до Мілюкова, — такого гнітючотяжкого місця мені не доводилося зустрічати на жадному з пройдених морів. І цей сконденсований тягар, матеріялізовану цю примару війни, затиснено між два найкращі моря в світі: між Мармарою та Егейєю. Я бачив закордонні військові паради, бачив індуських сипаїв, привезених до Аравії; сипаїв, поставлених біля брами британської місії в Персії. На Зондських островах я бачив голяндських колоніяльних салдатів. На Формозі спостерігав неймовірні жерла гармат японського наддредноуту. І я не відчув у всьому цьому такого безпосереднього подиху війни, як у порожніх зовні Дарданелах. Тут курить непомітний гнилий пах військового лавриту, — пах каліченого людського тіла з домішкою ніжних і персикових пахошів ціяну та гірчичного газу.

Просто після Дарданел, корабель угрузає в Егейю, ніби в килим. Море пухнасте й прозоре. Землі Архіпелагу — теж пухкі — повстають з морського килиму. Багато островів, багато вітрил, — і всі вони прозорі й нарочиті, ніби виготовлені спеціально для двохденного спокійного блукання поміж них. Коли ж ми увіходимо до Середземного — навкруги той самий безкрайній ультрамарин. Островів менше та з невидної землі посилюються пахоші лаврів і тубероз.

На морі мертва зиб і червоний місяць сходить на обрії.

Звички на кораблі усталюються, перетворюються на побут. Я вже знаю, в якій годині мені їсти, спати, виходити на вахту, слухати чергові оповідання Миті Золкіна про його діда — волзького лоцмана 122-х років віком.

Нарешті в один із днів упіймали на півбаці чорну єгипетську ластівку. Знесилена довгим польотом, вона вмерла, принесена на стіл до каюти наших наукових робітників. Проте, це вже значить, що нам небагато лишилося до єгипетського берега, і що той вітер, народжений у червонистих смугах заходу — вітер Африки. Море набирає нових відтінків і знову тяжко визначити справжній колір цієї тяжкої зеленкуватої маси.

Надвечір видно маяк і невелике біле місто.

Курсова помилка загнала нас до малого порту Дамієтти. Просторінь вод Медитерранії, — рухома пустеля, — котиться під обрій, поглинаючи цитринову кулю сонця й безкрайне тремтіння африканських земель.

Сприймання в подорожі завжди поділяється. Єсть незаперечна реальність — безпосереднє вражіння. Над ним виростає складне мереживо здогадок, образів і вигаданих, уявлених ситуацій. Кругле яблуко думки терпне, вистигає, буяє соком. Нарешті, від нього можна вкусити.

У Порт-Саїді нас найперше затоплює повідь безпосередніх вражінь. Як завжди перший гість на нашому борті височенний, огрядний поліцай. Він у червоній фесці, у широченних білих штанах. За десять хвилин він уже жваво розмовляє, спритно розсипаючи швидкі слова дрібною похвальби. Точний зміст його монологу передати аж ніяк не можна; це сумішка неприхованих спльоток, цинічних визнань і тупої пихи:

— Одержую тридцять два фунти...

— Ходжу в цивільному, але маю право на дві зірки...

— Єгиптяни? Єгиптян я...

І далі йде слово з лексикону найбрудніших закруктів людського падіння.

Поліцай справді входить у суцільне сприймання такий, як він єсть. З чобітьми й цинічними фразками. Що можна у нього відібрати і що про нього вигадувати?

Галузі поліцаєвих тем—найнесподіваніші. Від справ політичних він переходить на брудний цинізм, перестрибує по тому на єгипетського короля й діялог його має, приміром, таку форму:

— Ви питаєте, який тут уряд. Може, гадаєте єгипетський? Цим єгиптянам дай огрядну бабу, дай їм гашишу й вони тобі весь Єгипет oddadуть...

— Єгипетський король?

Поліс-ляйтнант виразно бере себе за носа й тягає своє обличчя за цей засмаглий і товстий придаток.

— Ось вам увесь їхній король. Він—good fellow—добрий хлопець—він робить те, що треба, а парламент...

Він знову покладається на миги. На цей раз діють його рука й коліно, що беруть участь в інсценізації одного енергійного стусана.

— А знаєте, як тут лікують гонорею? Треба піти до негритянки. Це найрадикальніше лікування.— Він сміється голосним, лунким реготом людини, що має всі підстави й права сміятися.— Повірте на мій досвід. Я її лікував разів тридцять... сорок. Прекрасний засіб.

Якось, на гамаданському базарі, в Персії, я бачив молодого негра-сомалійця. Він ходив серед перських прокажених і жебраків, серед базарної погані й гнилизни. Його тіло, з легким блакитним відтінком на чорному тлі, хилиталося на тонких ногах. Нічим не прихований, нахабний і страшний переможець—

сифіліс визирає з виразок, з почервонілих страшних ніздрів, з по́жмаканих хворобою товстих губ. Тому сміх поліцає мені страшно чути. Він нагадує порі-ділі кучерки на голові сомалійця. Сміх товстого по-ліцає звучить як гасло, як статистика, як самовпев-нений звіт фабрики негрів - венериків, алькоголиків, злодіїв і жебраків.

Поліцає йде. До міста тут не випускають. Матроси кажуть: нас залишено „без берега“. Поліційні ка-тери вартують нас.

На пароплаві „Ільїч“, пришвартованому поруч нас, мусульманські прочани, що їдуть до Джедди, маго-метани з Середньої Азії, близькі вже до своєї мети, співають тепер своїх пісень надто голосно й за-взято. Вечір; маяк протинає прожектором сутінь, ма-гометани кричать напівгістерично і в місті, близь-кому від нас, запалено світляні реклями. Місто мож-на спостерігати в розрізі, вивчати, як модель з світляним пунктиром ліхтарів та реклям.

З Суецу проходять величезні пароплави з льонг-шезами, виставленими просто на палубу. Екскур-сійні пароплави, випущені французькими і американ-ськими компаніями. Вивіски й прапори цих компаній освітлено. Вони прикрашають квартал будинків по надбережжі.

— John Haig. Scotch whisky.

— Dewar's whisky.

— Cusenieur. Це — лікери.

І, нарешті, всюди суша рекляма дитячого борошна „Nestle“.

Всі ці літери, запалені по стінах і на розі вулиць, підкреслюють дивне сплетіння порт-саїдських ву-лиць, закінчене винесеною на морський берег вивіс-кою Casino Palace Hotel з величезним анонсом:

— To night dance.

— Щоночі танці.

Ритм джазу, підтриманий ритмом проблисків з ма-яка, тримає мене на палубі. На сусідньому „Ільїч“

кінчають вантажити вугіль. Біля освітленого трапу видко постаті співців-прочан. На тихій воді, обмежений молами, їхній спів стелється, як зойк, як одчайдушний, божевільний відгомін на рев джазу й шерк підшов у близькому Casino Palace Hotel. Проектори протинають темряву, несподівано виявляючи штучні, кам'яні береги порту, затихлі вулиці міста й простори моря.

На ранок хлопці з кормового кубрика прокидаються з голосною лайкою. Виявляється, що поліцай, старий араб, вартуючи на юті, вночі вкрав з кубрика цитрини, яйця й випив молоко. Пакунок рельєфно виділяється тепер під його шенелею, проте хлопці не знають як до нього підійти і здалеку лаються одчайдушно.

Берег тремтить у прозорому серпанку—непрístupний для нас.

Не вважаючи на невихід, місто сприймається глибоко й чітко за подвійною методою:

— я підношу до очей бінокль:—у скляному колі блищить смуга олеографічно-нестерпного неба; потім—нерівний ряд дахів на Маріно-стріт, Казино-Палас, Месажері-марітім, будинки німецьких і голландських об'єднань та Порт-саїдська цитадель, жовтий будинок з шістьма мортирами й одною пальмою перед ганком. До бачених вночі реклям приєднується веселий джентлмен на величезній, зеленій дошці:—Johnny Walker—Джонні Вокер, відомий кон як—„Джонні, що гуляє“. В колі біноклевих шкелець—з'анатоване місто; місто—рисунок з рухомими людськими моделями; місто—панорама, частинно розіп'ята над морем для споглядання.

Варто ж поглянути довкола, на палубу, і я бачу живе населення цього міста, репрезентоване трьома найвиразнішими верствами: робітниками-вантажниками, крамарями-поставщиками й поліцаями-охоронцями єгипетських державних підвалин.

Місто на борті; місто в бінокль.

За Маріно - стріт, іде набережжя Тевфік Паші. Зелений пам'ятник Фердинандові Лессепсові кінчає набережжя й починає мол. Двічі на день на пляжі з трьома рядами кабін та на молі з'являються поліс-офіцери, арабські багатії й дівчата в сукнях гарячих кольорів під червоними й зеленими парасольками. Вони виходять в одинадцятій - дванадцятій годині ранку й о четвертій - п'ятій годині вечора. Їхній маршрут стандартний: від пляжу до пам'ятника, там неодмінна затримка на сходах — подивитись на косі реї феллахських фелюг, потім далі, до маяка. Потім — назад. Вранці — поки сонце не почне надто пекти. Ввечері — поки воно зовсім не зайде. Чітка різьба пальмового гілля панує навкруги; у Порт-Саїді є багато садів: Governor-Garden, Great-garden.

У місті є три великі вулиці: Короля Фуада 1-го, принця Фарука і, нарешті, третя — найгаласливіша й найзалюдненіша „Вулиця Комерції“. Я так само бачу їхній розріз крізь бінокль; бачу конку, що поволі суне поміж світло-жовтих будинків з рівними клітинами балконів. Різнобарвна юрба рухається попід вивісками. Чорні циліндри тубільних франтів розтоплюються в сонячній зливі. Арабки вештаються переможені ледарством, напівголі, зрідка прикриті укриттями. Квітнуть червоні фески й чорні сурдути віють за колесами велосипедів.

З-за чорно-білого маяка ввесь час виходять судна.

Передвідходна метушня на нашому борті закінчується і з'являються двійко людей, дивно подібних до Пата і Паташона, в солом'яних брилях, перетягнених чорними стрічками з написом французькою мовою: „Компанія Суецького Каналу“. З ними прийшов чоловік того ґатунку, що їм не можна визначити з першого погляду жадної відповіді анкетного порядку. Це був типовий чоловік специфічного трудового стандарту. Я запитав його:

— Ви єгиптянин чи англієць?

Він подивився розгублено й відповів:

— Я? Я... електрик...

У нас встановлюється спеціальні прожектори, неодмінно потрібні для проходу каналом. Араби довантажують пароплав „чорносливом“, як звивають матроси вугіль, переносючи його просто з барж і плюючись глейкою слиною. Наші кочегари годують їх хлібом, виносять борщ, роблячи все це з мішаниною благодійности й здивовання.

— От народ!..

Кочегари повторюють це, виносячи вантажникам їжу. Ті їдять тут же, нашвидку ковтаючи її.

— Копійка жебракові — єдине в світі, що іще не подорожчало!

Франтуватий інженер компанії „Каналь де-Суец“ проходить палубою, кидаючи ефектну фразу. Один з вантажників обертається до нього й застигає в напруженій павзі. На одну мить. Потім він дожовує матроський хліб і береться до роботи.

Вугіль вантажать з барж, а поліційні катери кружляють увесь час довкола.

Величезний американський пароплав відходить на Марсель. Він стає поруч нас; матроси окатують палубу водою з шлангів і один з них співає. Уривок його пісні сягає нашої палуби:

— У Джексон - Сквер я вернуся до тебе, розпустивши вітрила,
У сонячний Нью - Орлеан,
У рідну Луїзіану...

Якір ми підіймаємо о шостій вечора.

Спека триває, а ми виходимо до Суецу, бачучи в останнє профіль проспекта Фуада 1-го, малий вагон конки, сумішку реклям і триповерхові будинки найсвітліших кольорів.

Коли ми проходимо повз зелені бані будинку „Canal de-Suez“, палацу змішано-мавританського стилю, що стоїть, ніби просто на воді, я чую поруч

себе голос. Він належить безперечно огрядній, здоровій людині, бо я відчуваю характерну, здорову задишку й специфічне кректіння.

Голос каже:

— У таку погоду, в нас, на Рівнині, легко пізнавати мерців...

Я обертаюся до несподіваного сусіди й бачу поліця, що ретельно обтирає хусткою свій спітнілий, повний вид.

— Де саме, на Рівнині? — перепитую я.

Він одкриває товсте, прикрашене жорсткими, чорними вусами, обличчя, посміхається й пояснює.

— У таку спеку у нас, ближче до Судану, пізнають, що людина вмерла, коли тіло її раптом робиться не холодне, а дивно гаряче. Бо така вже навкруги температура повітря.

Оглядаючи свого нового співрозмовника, я переконуюся, що він єгиптянин з походження, поліційний офіцер у чині лйтаннта, а до всього цього ще й непоганий парубійко.

— Магомед Ель-Каді. — відрекомендувався він. Каді, розумієте, — джеффі... ¹, пояснює він іще, посміхаючись.

Цікаво сполучити слова обох лйтантів про Єгипет.

Магомед Ель-Каді каже:

— В Єгипті всі пости посідають самі єгиптяни. Жадних англійців!

— Чому ж би то єгиптяни не випускають нас на берег? — питаю я.

Магомед Ель-Каді ніяковіє і, зашарівшись, каже:

— Ми... Англійці, бачите...

— Дякую. Я вже бачив.

Береги Африки й Азії однаково сухі й жовті. Хібащо на африканському трохи більше малих застиглих озер з солонуватою водою.

¹ Джеффі — англ. мов. суддя.

— Кгор, — називає їх Ель - Каді.

Непорушні, на одній нозі, стоять по цих озерах флямінго. Сонце над цими рожевими тілами, над цією водою лягун, хворіє на пропасницю. Шафранного, малярійного відтінку коло, сідає в мертві озера. Береги зміцнені пальмами й ще одним гарячо-зеленим деревом, що його Магомед Ель - Каді взиває по-арабському: „сант“, не знаючи інших його назов.

У червоному кутку, переробленому з колишнього горіхового салону, Магомед Ель - Каді роздягає важкий поліційний френч і кладе на стіл форменну, червону феску. Його рот розтягається в непереможному позіханні. Потім він дивиться на портрети, журнали й газети за той день, коли ми вийшли з Севастополя. До кутка збираються кочегари. Молодий красунь, здоровий і м'язистий кочегар, Мінас Каракаш сідає до піянина й починає грати „Яблучка“ й романсів. Ляйтнант Ель - Каді слухає, замислюється і повторює ще раз:

— Не знаю... Англіїці...

Вночі не можна спати. Рівний простір Суецу розлягається обабіч нашого борту, обмежений пласкими, піщаними берегами і щедре дерево „сант“ ховає приплати. Інколи ми стаємо до берега, пропускаючи зустрічні пароплави. Крізь освітлені ілюмінатори видно прекрасні ресторани, салони, фешенебельну публіку й чути гру оркестрів і джазів. На нашому судні хазяїнує спеціальний суецький лоцман, обізнаний на всіх правилах проходження каналом. Берегами біжать білі поїзди з Сагари, з малими віконцями, щоб у їх проходило якнайменше сонця.

Магомед Ель - Каді спить у червоному кутку, розстібнувши сорочку й оголивши здорові, широкі й волохаті груди. Згадуючи його цинічного попередника й порівнюючи тон оповідань обох ляйтнантів, я спостерігаю його рівне дихання і його спокійний сон. І мені здається, ніби я маю підстави бути певним, що Ель - Каді на нашому пароплаві (а може

й до нього) багато замислюється про єгипетську самотність і англійське невтручання.

Ляйтнант виходить на палубу перед ранком, коли Суец приймає у себе численні „уеди“, напівперсохлі ручаї. Канал розтікається в передчутті Червоного моря. Навкруги виринають, лисніючи спинами, дельфіни.

— Подивіться, — каже Ель-Каді, показуючи стежком на одного з них. — Яка погордлива, самовпевнена риба. У нас, у Єгипті... Ляйтнант робить хитру павзу, ніби знайшовши щось цікаве на вкритому пальмовим буянням березі.

— Що ви кажете про дельфіна? — перепитує я.

І Магомед Ель-Каді, переконавшись, що в тоні мого запитання є безпосередня цікавість, розповідає мені легенду про купця Сулеймана Абу-Закра і одуреного ним дельфіна.

— На одному з островів є невелика гавань Сіді-Юссуф. Купець Сулейман Абу-Закра мав везти туди свій крам і спізнився на корабель. Він пішов, а купець стояв на березі, дивився на гру пурпурних вітрил при далекому обрії й чекав, розгублений, на якийсь випадок, на якусь допомогу волею небесного покровителя щасливої торгівлі. Отут то й з'явився дельфін.

Ляйтнант поліції зупиняється, щоб запалити сигарету. Тонкий запах сумішки тютюну й гашишу лине з його портсигару. Дим стремить до берега, де проїздять новенькі лімузини й триває метушня землеробської праці.

— Сулейман Абу-Закра простяг руки над море і закричав: — О, добрий дельфіне! Мої кораблі пішли, а дружина моя тяжко хворіє в порті Сіді-Юссуф. Перевези мене туди, дельфіне. Я буду тобі довіку вдячний. — Дельфін не був іще тоді такою погорливою істотою, як ви його можете бачити. Він підплив до берега й запросив купця Сулеймана до себе на спину.

Мені доводиться напружено вслухатися в ляйтнантове оповідання, бо скажені гудки пароплавів і великих доків увесь час заважають йому.

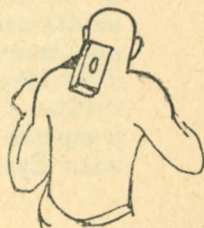
— Я буду тобі до смерти вдячний! — повторив Абу-Закра; та дельфін відповів: — У тебе, Сулеймане, при боці я бачу прекрасний ніж з срібною рукою на ручці. Дай його мені й не потрібна буде тобі твоя довічна подяка. — Добре, — сказав Сулейман. Я вколю тобі його просто в спину, щоб ти міг ним пишатися перед усіма. — Дельфін пристав на це й коли вони підпливали до порту Сіді-Юсуф, Сулейман Абу-Закра, взявши свого ножа, вирізав з дельфінової спини добрий кілограм м'яса, заховавши під плаща й м'ясо й ніж. — Уже! — сказав він дельфінові. — Маєш ножа, а пам'ять про тебе близька моему серцеві! — і він намацав лівою рукою під плащем шмат дельфінового м'яса. Сулейман Абу-Закра вийшов на берег, а дельфін поплив. Саме через це у їх тепер виїмка на спині й такий погордливий вигляд, ніби вони пишаються купцевим ножем.

Ляйтнант дивиться на мене так, ніби надаючи легенді якесь подвійне значіння. Ми стоїмо в Порт-Тевфіці. Якір кинено й новий порт квітне навкруги. Дельфіни вистрибують з води, вода затримується в чорній ямці на спині, потім вона летиться й вилискує; чорні їхні морди пишуть здоров'ям і задоволенням. Справжні морські свині.

За півгодини після зупинки, я спостерігаю справжній Єгипет. Країна лежить під сонцем з виразом дивного пишання з „власного“ уряду, з „власної“ поліції і все ж — у неї блищить вирізане з тіла живе м'ясо, як довічна подяка купця - господаря з островів.

Ель-Каді закінчує свою легенду, йдучи до човна, щоб з'їхати на берег:

— У порті Сіді-Юсуф, на березі, співали дивні птиці. Як тепер. Небо було прекрасне. Як над нами. А кольору води

в той день, ані дельфін, ні Сулейман Абу - Закра не могли забути довіку. Подивіться на воду і ви її так само не забудете.

II „Сеїл“. Людину зраджують дрібниці. Якесь особливе, майже непомітне пишання з бездоганної англійської вимови, збуджує подив і притягає увагу до нового офіцера, що ступив на нашу палубу. Надзвичайно правильні риси обличчя, світле волосся, тонкий ніс з ледве помітною горбинкою, — впадають в око по тому. На світлому, — не по-арабському, але й не по-англійському, — волоссі — форменна червона феска. Вдягнений він у форму єгипетського поліція.

Ми проминули всі, один до одного подібні, затишні приплав Суецу: — Раз - Ель - Еш, Фардан, Ізмаїлію, Тусуан, Шалуф. На жовтій землі зелені оази: розкішні пальми й глинясті куби фелакських жител. Обрій заповнили сині тумани єгипетських хребтів. На високій щоглі ледве хилитаються шари й трикутники. У спеці стигне авто.

Магамед Ель - Каді поправляє рукавички, взявши стека під пахву і збирається вийти до моторного човна, що чекає під трапом.

— Будь ласка, — звертаюсь я до нього. — Скажіть мені: хто цей офіцер? — І я показую головою в бік молодого руського лейтенанта.

— Це мало цікаво, — відповідає Ель - Каді. — Я не знаю... Цей лейтенант... Так... Пітер Рудіак — його ім'я...

Я відразу згадую мале, наддніпрянське місто, пахощі свіжого клею, що линуть од парканів з тількино вивішених універсалів, вісімнадцятий рік і підпис на наказах уенерівської комендатури: — Петро Рудяк, комендант.

— Пітер Рудіак...

Наш пароплав стоїть на карантині й поліцаї перевіряють команду; з каналу ми вийшли в рівні води Суецької затоки.

Я підхожу до свого приятеля Миколи, що стоїть недалеко лйитнанта Рудяка і кажу йому голосно й виразно:

— Як добре було б плисти зараз десь межі Каневом та Сокирною...

Микола відповідає:

— Наступний рік — останній рік порогів. Треба буде й туди поїхати.

Лйитнант єгипетської поліції Пітер Рудяк обертається на мить. Ледве помітна зморшка раптом перерізає йому обличчя і лйитнант продовжує далі перевіряти нашу команду:

— Seventy four, seventy five, seventy six.

— Є надзвичайне арабське слово — „сеїл“. Воно визначає ту тяжку спеку, що встановлюється тут після короткої, раптової зливи. Я живу, весь час відчуваючи навкруги себе оцей самий „сеїл“.

Петро Рудяк сперся на піяніно. Він зняв феску і світле волосся розсипається безпорадно, порушуючи акуратний проділь, геть знімаючи весь англійський лоск, всю роблену певність його нової постаті.

— Оце фіялкове небо, ці зеленкуваті води... Подивіться: густа зелень дерев і такі ж зелені двері. Рожеві будинки й світло-рожеві черепичні дахи. Гаряче-червоні бакани, повторені водою. Місця для сумнівів не залишено, все ясно і навіть природа не має півтонів. Я сьогодні вперше по дев'яти роках почув українську мову. Я так не можу. Я відчуваю знову цей тяжкий, цей гнітючий „сеїл“ добровільного вигнання.

Своє оповідання він починає відразу з Бізerti, та хіба тяжко уявити за його тридцяти років і гімназію, доведену до сьомої класи, і патос ешалонів та вокзалів, сповнених брязкоту рушниць і буферів, багнетів і чайників, гуркоту окропу, що летиться з вокзальних баків і тупоту ніг у захваті наступів та евакуацій.

— До Бізerti я потрапив випадково, будучи в Севастополі, на час втечі фльоти. Ви не знаєте цифр. Тисяча руських служать у єгипетській поліції. А скільки пішли кондукторами залізниць, льокаями колоніальних нуво-ришів, чорноробами тропічних плянтацій. Я був єдиний українець. І ось ви бачите мене в цій фесці, в єгипетському поліційному кителі...

Руки його підсвідомо перебирають плетиво погон і нервово сіпають чорні шнурки на фесці.

— Я звичайно ненавиджу вас, вашу нетактовність, вашу егоїстичність у ту хвилину, коли ви згадали Дніпро. Я уявляю спокій тополь і хмарки над ними, легку зиб на Дніпрі і дуби-галяри під спокійними вітрилами, що йдуть на той берег. „Той берег Дніпра“! Це ж шмат викрадений з мене і я боюся, що в ньому — імпульс мого життя. Ви не бачили тутешніх емігрантів? Вам пощастило. У них всіх характерна поживклість обличчя, злісілий череп і урочиста опуклість пухирів. Це — морфіномани. Так вони знищують тягар „сеїлу“, тої жажливої внутрішньої спеки, що сама ладна знищити всіх нас. Я переборов це. Я зумів заховатись у цей захисний китель, під цю захисну феску цілком. Приховати себе вкрай. Спочатку, уявіть собі Бізерту тисяча дев'яťсот двадцятого року. Середовище матросів, офіцерів, акторів і проституток з севастопільського „Примбуля“. Вони всі танцювали по матроських притонах і, зголоднілі, шукали роботи і якихось захисних обов'язків. І вся Бізерта, — чи не правда, ця формула звучить уже, як кожне провінційальне: „всі Лубні, вся Золотоноша“, — вся Бізерта нюхала „сніг“, кокаїн, називаючи його огидно-фамільярним словом „коко“.

Тепер я зрозумів уже, чому й на наш пароплав привіз і пропонував усім матросам білі порошки кокаїну, — високий худий араб, при лоцманській шлюпці в Суєці.

Рудяк спинився, обтираючи хусткою лоба, облизуючи пересохлі губи, заспокоюючи силоміць знервовані рухи пальців.

— Ви знаєте, що варто було тут, під цими застиглими пальмами, при цій тяжкій воді, відмовитись од наркотиків. Ось тільки палю. Прошу.

Дим сигарети заспокоює його і він продовжує:

— Потім я змусив себе повірити в те, що я заспокоївся. Знаєте, місце в затишному Тусуані. Приплав — Дніпровська баржа в мініатюрі; між двох пальм і групи незнайомих пишних дерев, — станція і мій новий притулок — єгипетське поліційне управління. Щогла з сигнальними значками. Подивіться...

Петро Рудяк показав рукою на берег.

Я побачив білий поїзд, що вганявся під семафор. У довгому вагон-ресторані — спокій, в двох останніх колесних закутках для феллахів — галас і бруд. Сусіднім шосе біжать автобуси й автомобілі з Суецу до Порт-Саїду й назад. І все це підкреслене бездоганим люстром каналу, облямованим рівними, штучно зміцненими берегами. Так. Рудяк правий. Спокій тут — одверто нарочитий, приправлений якоюсь специфічною санаторійністю.

— Не нагадуйте мені про Дніпро, про Україну. Я вже призвичаївся до тутешнього пейзажу, до арабських сприймальних асоціацій. От ми стоїмо тут самі і я дуже хочу, щоб мене ніхто зараз не побачив: — мене й мого раптового відступу, моєї раптової кризи. Що це у вас? Газети? Навіть українські?..

Він, одвертаючись, одсуває рукою журнали й газети, що лежать на столі.

— Ні. Не треба. Я знаю вже, що розуміння „дому“ можна виховати в своїй уяві. Доречі, — арабською мовою слово „дім“ визначає особливу, дику гіллясту пальму, що росте в пустелі. Я тепер навчився сприймати „дім“, саме так. Я змусив себе до того ж повірити в те, що я психологічно здорова людина,

і що взагалі зі мною нічого особливого не трапилось. Тут, у Єгипті є такі ручаї... Араби взивають їх „уеди“... Вони течуть до моря, чи до великої ріки та, не дійшовши її, пересихають у піску. Я не дотік своєї води. А може й того моря не було. Лише пісок.

Пароплав „Інсулінда“ з Роттердаму проходить повз нас. Його величезний корпус ховає береги. У шикарному освітленому dining-room'i, певно, вечеря. З горішнього салону чути музику і в рідких льонг-шезах тіневої палуби розташувалися випадкові дорожні пари. Петро Рудяк робить спробу переконати себе в чомусь:

— Хіба погано? Вечорами проходять такі пароплави. Дівчата плывуть з колоній; молоді вертають із шлюбних подорожей. Яка барвистість поглядів, яке надзвичайне піднесення захоплених очей, з-під кожної парасольки! Я, звичайно, не вірю в ті казки, що у нас, — вибачте, — у вас, на Україні, не ходять трамваї, немає електрики й вулицями возять самих мерців. Але я певен, що такого простору й повноти життя там зараз немає. Погляньте но на береги на три хвилини, порахуйте, скільки автомобілів майне повз ваші очі й подивіться: в котрому з них не буде обличчя задоволеного з життя? Чому б мені, як-то кажуть, — не „переключитись“; чому б мені не вважати за свою батьківщину, за рідне своє місто не якісь екзотично-далекі Лубні, а близьку зелену зарошену долину — „ваді“ — й згадувати дитинство не в малому одноповерховому будиночку з палісадником, не в коритарах гімназії за рогом, а в просторому білому шатрі — „дуарі“. От, приміром, знаєте, — ніби єсть у мене батько, що я його кличу: „Абу!“ й мати, що я її взиваю: „Умм!“, а вони звать мене до дуару, кричучи в просторінь поміж пальм: — „Сег'ір! Сег'ір!“, а це значить: — „Маленький! Маленький наш!“ І, звичайно, логічно, послідовно повстає звідси мій мундир, одержаний після

французького коледжу десь у Каїро. Га? Чому б і не так?!

Петро Рудяк сміється хоробливо й переривчасто.

Я вдивляюся в його перекривлене сміхом обличчя і згадую, як узимку, в Харкові, довелося мені бачити негра, що сидів у санках, насунувши на вуха хутряного малахая, тонучи в шкіряному пальті й у високих чоботях. Санки вганялися в сніги, пірнали з замету в замет, і мені здається, що в негра був приблизно такий самий вираз на лиці, як і в Петра Рудяка.

— Земля прекрасно устаткована для безнадійно божевільних!..

Після павзи, потрібної, щоб запалити нову сигаретку, ляйтнант випростується і пробує кволо, недікаво запитати:

— Ну, а от скажімо, як тепер у Києві? Оперний сезон? Я чув, що опера там уже українська. Розкажіть дещо...

І вже по п'яти хвилинах він підводиться, нашвидку натягає білі рукавички й кидає уривки швидких слів:

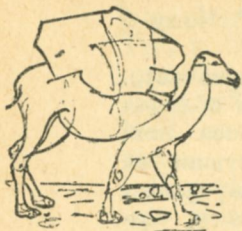
— Ні. Досить. Час іти. Не можна так! Дякую. Хоч, може, швидше й — ні. Бачите, — знову ця жахлива вага рівної води за бортом і немає жадних хмарок. Сім тижнів не було дощу! — І, вибігаючи на трап, він кидає в салон останні українські слова: — Бажаю щасливої подорожі!..

Він виходить на палубу. Там триває нудна й довга перевірка команди; не можуть закінчити якихось дрібних формальностей. За мить — чути рівний ляйтнантів голос, його прекрасну чітку англійську вимову:

— Please, m-r Captain! That man is your sailor? Fireman? Thank you. Sixteen. Seventeen. Eighteen.

Команду вишикувано на спардеці.

Поліцаї мають переконатися, чи прибули до Порт-Тевфіку всі, хто вийшов із Порт-Саїду.

Суец — мале припорошене місто. Глина будинків порепалася під сонячним промінням. Далі від моря, на тлі декоративного ланцюжку гір, вимальовуються вілли колоніальних урядовців. Вулички майже порожні. Все застигло: білий поїзд недалеко дерев'яних парканчиків провінційного вокзалу, косі реї човнів біля приплавів Дуани і навіть постать арабського проповідника на розпаленому майдані, на смугнастому тлі стін невеличкого мечету.

Проповідник стоїть, розіп'явши чорні руки; його постать нерухома, а з опечених екстазом і сонцем губ рвуться хрипкі гортанні слова, уривки речень. Його слухають чотирі феллахи. Більше на майдані немає нікого.

Із глини стін стирчать чорні шматки заліза.

На місто лягають білі плями сонця. Проміння препарує все. Повне світло викриває приховану істоту будівельних матеріалів. Є світло й тіні, без жадних півтонів.

З-за стін доків Хедівіяль брязкає залізо. Будинок карантину стоїть над водою, заброньований у білі фіранки.

Місто, як твердження стиглої лихоманки, ясности, переведеної на абсурд.

Пам'ятаю, як на одному малому базарі хіромант відповідав на два найпоширеніші запити;

Переменю ли я квартиру?

і — Переменю ли я життя?

Петро Рудяк шукає в Суєці такого хіроманта. Він робить спроби відшукати його в собі.

У Порт-Тевфіці і в Суєці є багато висушеної вскрай глини, є чиновництво, що мріє про відпустку, проведеному в метрополії, є ще Бі-Сі-Ді, що панує над портом, — вкладає в три альфабетні літери, могутність англійської компанії „Бритиш Кол Депо“, —

є ще одне з управлінь французької компанії „Каналь де-Суец“ та інтернаціональна, добре муштрована поліція з англійським начальством.

Ввечері корабель наш проходить повз маяк Раз-Шеріб і, надибуючи далекий вогник маяка Ашрафі, виходить у Червоне море.

І хоч уже спадає на воду сутінь — над нами загускле повітря і в ньому тяжить те, що араби визнають одним словом: — „сеїл“ — тяжка спека, що надходить після зливи, або перед нею.

Редакція Літературного Е П І Л О Г
Ярмарку. На стіні поміж малюнками Анатолія Петрицького великий портрет одного із видатніших сучасних письменників того ж Петрицького. Письменник їде на тварині, що нагадує вкупі осла, ламу, козу і тапіра. Поруч нього з одного боку зануда з косою, з другого корова шведської породи — безсмертний твір поета Антона Дикого. Біля двох коров'ячих дійок написи: „для редактора“, „для секретаря“. В кімнаті повно людей і диму. Дим „синій“. Він легенькими хмарками перерізує надвоє обличчя людей: внизу підборіддя і губи, зверху очі і лоб. Крім людей і диму, в кімнаті ще повно гомону. Це суперечки — не суперечки, диспут — не диспут, балачки — не балачки. На столах лежать стоси рукописів з усіх кінців етнографічної України: поеми, поезії, вірші, драми, новели, листи, проекти інтермедій, шахи, альбом та „Книга Мудрости“. Тут же поруч цього на тих же столах, на стільцях, на підвіконнях отаборилося десятка з півтора досить відомих українських пролетарських поетів, письменників, критиків. Здебільшого це публіка середнього і молодого віку. В даний момент всі надзвичайно захоплені балачкою про шляхи нової пролетарської літератури. Стан піднесений, гострословість перемішано із звичайними буденними думками. Говорять, як це

властиво слов'янам, часто - густо всі вкупі або розбившись на декільки окремих гуртків. Але поступово виокремлюється один голос. Гомін поступово ущухає. Дим, що трішки піднявся вгору, дає можливість бачити фізіономію промовця. Це наш першорядний драматург. Він каже :

Яка особливість літературної доби, що ми її зараз переживаємо? Я не критик, тим більше не філософ. Проте, ті матеріяли, що є в моєму розпорядженні, дають мені змогу висловити такі ось постулати. В нашій літературі панує, на жаль, те явище, яке можна визначити одним словом — пересічність. Що це таке? Це перш за все книжка, книжка поезій, новел, навіть п'єс, або й цілий роман повнотою на всі 25 аркушів. Але діло не в тім, шановні товариші. Чи траплялось коли вам, чи були ви коли в такому стані, в ніяковому, а то навіть і дурацькому, коли, перечитавши ось таке спорудження на всі 25 аркушів, раптом відчуваєш, що неспроможний висловити своєї думки ні за, ні проти такого шедевр, а то й більше, навіть відчуваєш раптом абсолютну порожнечу у своїй власній голові. Скоїться з вами таке, сидите й думаєте : в чому ж справа, хто винний, чи той шедевр, чи ваша голова. Починаєте аналізувати, перечитувати, досліджувати, доглядатися. Звичайно, твору, а не своєї голови. І от виясняється.

Цікава річ, товариство; всі крапки, коми, знаки оклику, запитання — усе на своїх місцях, грамотно написано, навіть ніби думка є яка. І от коли від ком і крапок переходите до цієї думки, то тільки тоді ви зрозумієте, в чому справа. Справа в пересічності, або бульварності. Цим словом зветься все те, що не тільки усім відомо, а й давним давно відомо. Саме через свою пересічність, що обтирає усі загострення, опуклості, вибалинки, словом, що із найтоншого досягнення людського розуму робить щось

пласке і сіре, як картопля в мішку. Мені здається, що це в однаковій мірі стосується і до літератури РСФРР'івської і до літератури української. І там і тут вплив цього лиха пагубний для розвитку мистецтва, пагубний і для суспільства, цебто для читача, що поволі, в нівець змучений цією картоплею, почне шукати собі якоїсь іншої поживи, здригуючи в смертельній пропасниці навіть од однієї згадки про „пролетарську літературу“, яка через вищезгадану картоплю може ототожнитись в його уяві з усім найбільш відсталим і тупим. Особливо велика небезпека від цієї пересічності для української пролетарської літератури і незміцнілого молодого українського пролетарського читача. Адже як не як і ми всі гуртом, і наша преса, і наше радіо, наші агітатори, українізатори, популяризатори — всі ми гуртом кричимо про великі скарги і української культури взагалі, і української пролетарської літератури зокрема. І от загітований, розпропагований робітник-читач з величезним захопленням накидається на книгу. Тепер уявімо, яке вражіння справить на нього ось така пересічність, про яку я тількищо говорив. Прочитає людина одну книжку, прочитає другу, прочитає третю. А далі що буде, — питаю це я вас, товариші. Ви не знаєте, я знаю. Далі він не буде читати можливо не тільки української книжки, а й книжки загалом. Це в тому разі, коли ми маємо справу із читачем малодосвідченим і малокультурним. У читача ж з великим стажем і досвідом така література, а вона ж, як відомо, убога на майстерство і мислі, спричиниться просто до „покровительственного“ ставлення до української культури взагалі, як до культури нижчої, нацменівської, як до такої, якій треба співчувати, може навіть допомагати, але користатися із її надбань — даремна справа. Це вже в деякій мірі ми й помічаємо тепер у затушкованій формі у пресі, і в одвертій в бібліотеках, кіосках, книгарнях, трамваях і т. ін. Ви скажете

мені, що я перебільшую, що ця пересічність вже не така страшна, що, не дивлячись на все, читає її читає і навіть з охотою. Припустімо, що це все так, але я вас питаю, які ж будуть наслідки від того читання. Я маю сміливість стверджувати, що ця пересічність сучасної нашої літератури є найпевніший шлях до знищення художнього відчуття, художнього смаку, художнього розвитку у людей, що примушені читати згадані шедеври. Я не знаю, може хто вважає це явище за нормальне, але мене просто кидає в жар, коли я спостерігаю, як подібну творчість рекомендують, ухваляють і друкують та передрукують у десятках тисяч екземплярах.

Голос. Я згоден із вами, що такі книжки часом бувають справді нікудишні, але ж вони розходяться і розходяться добре. Це ще проблема ота оцінка книги. Те, що нам з вами здається іноді чепухою, навпаки, захоплює і хвилює читача як робітника, так і службовця. Взагалі естетика маси, коли так можна сказати, ще не досліджена, ще не розроблена. І я б не радив вам легковажити цієї справи. Я щодня одержую десятки листів із низу. Там є чого повчитися і над чим добре і добре поміркувати.

Драматург. Це все гаразд. Але чи не здається вам, що вашими устами говорить отой видавець Ситін, чи як його, який щобожого року накручував мільйони найновіших „руських песельників“, „Єрусланів“ та „Бов-королевичів“. Я не думаю, щоб тиражі його були менші ваших. Навпаки, багато й багато доведеться вам попрацювати, щоб, реалізувати наше наздогнати й перегнати.

Попереду я говорив про „Єруслана Лазаревича“ більш-менш абстрактно, тепер дозвольте трошки і поконкретничати, хай дарують мені мовознавці цей невідільний новотвір.

Що таке Єруслан Лазаревич? Без сумніву, це герой, отакий безстрашний, вічно юний—блакитноокий герой. А коли він такий, оцей герой, то ви вже, шановне

товариство, догадалися, що він має високе світле чоло, твердий погляд, бадьорий крок, енергійно складені губи, і то такі, що ні сум, ні журба, ні гнів ніколи не торкаються їх милих обрисів. Цим фізичним якостям його цілком природно відповідають і якості, так би мовити, духовні. Перш за все, вимірюються вони ніби на світові масштаби під кутом зору світових проблем, світових інтересів. Пробачте, наш герой абсолютно нездатний на всякого рода дрібниці. Адже вони були, є і будуть власністю якогось там незаможничка, якогось там робітника чи голови районної земельної комісії. Зрозуміло, що, відчуючи в собі колосальні сили, наш герой шукає і відповідної точки прикладання для неї. Але така точка через велику відсталість героя не завжди трапляється, але зате багато всякої дрібноти, можна сказати, непомітної буденщини. Тут постає величезна трагедія, породжена от цими своєрідними ножицями.

Шановне товариство! Я боюся, чи не занадто багато честі віддаю я ось такому Єруслану Лазаревичу, малюючи його в такий спосіб. Насправді він безконечно мізерніший, правда, йому не чужі і загальнолюдські проблеми, але зрозуміло, що лише в галузі статевих відносин зо всіма їх модуляціями. Ставши на цей ґрунт і ув'язнувши в ньому по шию, наш безжурний Єруслан Лазаревич мусить зрештою з величезним трагізмом у виразі тягти себе за чуба, як той анекдотичний барон Мюнхгаузен. Отже конфлікт готовий, трагедія нарастає до апогея. Великій душі властиві і великі відчуття, ясному розумові — великі мислі. І то вже не біда нашого героя, що вони, ці великі ідеї і великі почуття, скеровані на розв'язання свого особистого індивідуального, адже це лихо, мовляв, суспільне і не його, нашого героя, вина, коли до останнього часу ще не вирішені такі проблеми, як проблема використання, так би мовити, послуг вечірніх дівчаток, які, цебто послуги, а не

дівчатка, і стають зрештою за основну проблему, яку і намагається розв'язати теоретично й на практиці Єруслан Лазаревич. Як бачите, зрештою він знайшов достойну своїх здібностей працю. Я думаю, що тут не треба багато говорити про те, як він розв'язує соціальні конфлікти. Для вас апіорі буде зрозуміло, як він із цими завданнями справляється. Махнув наліво — вулиці лежать, махнув направо — вулиці із завулками. Словом, тріскотня страшенна, барабани б'ють, сурми сурмлять, „ми переміли і ворог бежить“. Це одна сторона справи із отим Єрусланом Лазаревичем, так би мовити, ідеологічна. Коли ж прийти до художньої сторони, то тут уже маємо справу з цілим „безобразієм“. Ви зверніть увагу на те, як ось такий голубоокий Єруслан Лазаревич на першій сторінці — на другій вже він має сірі очі, на третій, чи там п'ятій — фіолетові, в останньому ж розділі вони звичайно палають як жар. Я міг би вам іще навести кілька ось таких перлів, але ви розумієте, що це непотрібно, що й без цього ясно.

Ось який герой часом „полонить“ сучасного читача, якому, щедо читачеві, я, одверто кажучи, не заздрю... Бо, на жаль, розчарований, він читає звичайну міщанську халтуру. А втім, товариство, я заговорився й тому кінчаю гаслом: непримиренна боротьба із пересічністю, з графоманськими Єрусланами, халтурою і — за високохудожню, високоідейну літературу, критерієм для якої має бути не смак читача Єрусланушки, а ті ідейні надбання в галузі пролетарської філософії, пролетарської естетики та науки, які ми маємо як наслідок напруженої роботи мисли цілих поколінь із передових загонів організаторів Жовтня, і які (ідеї та естетичні надбання) ми повинні всіма засобами, які є в нашому розпорядженні, тобто через пресу, через школи, через радіо, через популярні приступні брошури прищеплювати відсталішим прошаркам нашої людности. Тут постає таке питання: коли справа пролетарської літератури для нас така ж

саме важлива, як і питання кооперації, колективізації, соцзмагання, індустріялізації (насправді це є єдиний комплекс в боротьбі за соціалізм), то чому тоді поруч брошур на згадані теми не видавати тими ж мільйонними тиражами робіт класиків марксизму з галузі пролетарської естетики, пролетарського літературознавства? В одній із своїх промов т. М. Скрипник говорив про те, що в справі боротьби за соціалізм в нашу реконструктивну добу робітники освіти відстали приблизно на два роки. Ми, здається, також належимо до лав цих освітян, але я боюся, що й у цьому ар'єргарді ми не виб'ємось на передні позиції. Я вас питаю, а ви скажіть мені, чи зробили ми щось, чи спроектували для п'ятирічки свій план літературно-естетичної роботи. Ви скажете — „ні“ і я так само скажу „ні“. Хай собі іде країна шляхами пляновости, а ми — вперед „без руля і без вітрил“.

(Бурхливі оплески, голоси заперечення, нервові протести й стримана лайка).

Голос видавця. Промова т. Драматурга, видимо, має поспіх, але він очевидно не зважив усього. Наш комерційний досвід...

О. Досвітній (що уважно читав газету, перебиває видавця; говорить як і завжди з запалом, енергійно). Товариство, людському нахабству є межа, але підлість цього боярського холоуя, Панаїта Істраті, безмежна!

Голоси. В чому річ?

О. Досвітній (читає). „Панаїт Істраті агент румунської сигуранці“.

Голос видавця. Так от, я продовжую. Наш комерційний досвід...

Редакція. Вашу промову, т. Видавець, вмістимо в наступному № (до зборів). Пропонуємо оголосити в пресі наш протест:

Довідавшись з преси про провокаторську діяльність румунсько-боярського охранника Панаїта Істраті, що так підло, по-провокаторськи використав гостинність нашої країни,—висловлюємо в імені української пролетарської літератури своє обурення й огиду до цього боярського слимака, для заплямування вчинків якого бракує навіть найгостріших слів.

До книги сто тридцять дев'ятої	1
Микола Хвильовий — Ревізор	6
Лист П. Панча до Літярмарку	36
Олесь Донченко — Йоська	40
Лист Ол. Досвітнього до М. Куліша	59
Григорій Епик — Меценати	63
Лист Ю. Яновського до М. Хвильового	128
М. Йогансен — Талалай. ***. До рад краю. Поезія	135
Д. Фельдман — Прогулянки	136
Лист М. Ялового до всього ярмарку	145
Микола Куліш — Народній Малахій	151
Ол. Мар'ямов — Два розділи з книги „Береги дванадцяти вод“	232
Епілог	251

Сорочка роботи худ. Ан. Петрицького

Карусель і малюнки на берегах роботи худ. Ів. Северіна.

(129) - 12